

РОЗДІЛ II

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА: МЕТОДИКА, ПРАКТИКА, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ

УДК 376.1–056.26: 616.28–008.14

О. М. Таранченко,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ: РЕВОЛЮЦІЙНА ТЕНДЕНЦІЯ ЧИ ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПРОЦЕС?

У статті йдеться про певні особливості інтегрування дітей з порушеннями слуху в масові загальноосвітні заклади та чинники, які забезпечують впровадження інклюзивних підходів у практику.

Ключові слова: діти з порушеннями слуху, інтегрування, інклюзивний підхід.

Ідеї інклюзивної освіти, які з року в рік дедалі ширше обговорюють вітчизняні науковці і практики, є закономірними етапами в розвитку освітніх систем і наразі впроваджуються в багатьох країнах світу, зокрема й у країнах пострадянського простору. Україна підходить до цього етапу еволюційним, а не революційним шляхом. Безумовно, ці процеси пов'язані насамперед зі зміною суспільної думки, переосмисленням ставлення суспільства і, як наслідок, держави до людей з обмеженими можливостями здоров'я, визнанням їхніх прав на здобуття належної освіти нарівні з усіма іншими громадянами.

Низка фактів з історії вітчизняної спеціальної педагогіки, зокрема сурдопедагогіки, свідчить про наявність тенденцій інтегрування дітей із порушеннями слуху в суспільство на різних етапах стано-

влення української системи спеціальної освіти. Ще до остаточного оформлення в цілісну систему спеціальної освіти, якою ми її знаємо тепер, українські практики-дефектологи здійснювали спроби спільного навчання дітей із порушеннями слуху та чуючими учнями. Інтерес до такої форми навчання як тоді, так і сьогодні зумовлений насамперед створенням для дитини з порушенням слуху природного мовленнєвого середовища. Успіх таких спроб цілком залежав від фахової компетентності педагога, якості спеціальної педагогічної допомоги, додаткових занять і зусиль, відданості цій меті родини учня.

І сьогодні, і ще завтра паралельно існуюватимуть спеціальні і масові загальноосвітні заклади, а також школи, які впроваджують у практику інклюзивні підходи. Однак важливо, щоб такі підходи були виваженими, фахово перевіреними та вмiло застосованими, щоб освіта дітей із порушеннями слуху була насправді ефективною і якісною.

Традиційна система спеціальної освіти для дітей із порушеннями слуху та інклюзивна освіта мають свої переваги та недоліки, до яких варто підходити обґрунтовано й виважено в кожному окремому випадку. Так, у спеціальних загальноосвітніх закладах вже створено і перевірено часом комфортне освітнє середовище для дітей цієї категорії (підготовлені фахівці, задіяні корекційні послуги, створено однорідне за складом середовище учнів з такими самими освітніми потребами тощо). На противагу спеціальній школі у масових загальноосвітніх закладах не завжди існує можливість отримання кваліфікованої спеціальної корекційної допомоги; вчитель обмежений у можливостях забезпечити дитині з порушеннями слуху необхідну увагу та педагогічну допомогу внаслідок великої кількості учнів у класі; існує ризик отримання учнем із порушенням слуху психологічної травми, проявів дискримінації з боку здорових ровесників, виникнення шкільної дезадаптації на ґрунті навчальної та особистісної неготовності дитини до інклюзивного навчання.

Водночас в інклюзивному середовищі для дітей зі зниженим слухом відкриваються додаткові можливості щодо спілкування, мовленнєвого та загального розвитку, ефективної соціалізації, адаптації до реалій сучасного життя. Дитина не ізольована від здорових однолітків, що може сприяти підвищенню рівня загальноосвітньої підготовки та розвитку комунікативних навичок; вона постійно контактує з батьками, їхня увага та підтримка створюють умови для нормального психічного становлення й особистісного

розвитку дитини. Усе це сприяє кращій соціалізації дитини та інтеграції в громаду.

Дослідження зарубіжних фахівців підтверджують, що в інклюзивних умовах у дітей із порушеннями слуху значно розширюється обсяг словникового запасу, підвищується мовленнєва активність, поліпшуються навички читання з губ. Хоча, за окремими даними, після четвертого року навчання у масовій школі у дітей із порушеннями слуху може спостерігатися уповільнення темпу роботи на уроці та збільшення кількості часу на сприйняття навчального матеріалу, що пояснюється наростанням його обсягу та підвищенням його складності. Це утруднює сприйняття та розуміння в повному обсязі навчальної інформації та потребує додаткових заходів з боку вчителя. Водночас виявляється, що в дітей із порушеннями слуху в інклюзивних умовах обсяг слухомовленнєвої пам'яті більший. Але при цьому помітна своєрідність міжособистісного спілкування дітей із нормальним слухом та учнями зі зниженим слухом, які мають більш низький рівень комунікативної активності.

Дані науково-експериментальних досліджень стосовно особливостей навчання дітей зі зниженим слухом, а також результат аналізу факторів, що впливають на оптимізацію навчального процесу в умовах інклюзивного освітнього закладу, дали нам підставу звернути увагу до таких аспектів означеної проблеми:

1. В інклюзивному класі організація та зміст навчально-виховного процесу мають спрямовуватися на задоволення освітніх потреб як чуючих школярів, так і якісне навчання, загальний і мовленнєвий розвиток їхніх однокласників зі зниженим слухом. Для успішного залучення учнів зі зниженим слухом до навчальної роботи слід враховувати низку умов організаційно-педагогічного та методичного характеру. Для оптимізації навчального процесу доцільно зменшити кількість учнів у класі (до 20 школярів). Це дасть змогу вчителям більшою мірою застосовувати індивідуальний підхід щодо учнів зі зниженим слухом з урахуванням їхніх особистісних потреб, загального та мовленнєвого розвитку.

2. Ще до початку інтегрування учня зі зниженим слухом у навчальний заклад слід провести підготовчу роботу з кожною такою дитиною, її батьками та педагогічним колективом школи. У цей період надзвичайно важливого значення набуває науково обґрунтована діагностика слухової функції, відхилень у психічному, мовленнєвому, емоційно-вольовому та фізичному розвитку дитини зі зниженим слухом.

3. Під час усього періоду навчання учня зі зниженим слухом в інклюзивному закладі необхідна різнопланова психолого-педагогічна та корекційно-розвивальна робота за умови об'єднання зусиль усіх фахівців, педагогічного колективу школи та батьків.

4. В інклюзивній школі з метою підвищення якості навчання учнів зі зниженим слухом доцільно залучати до роботи фахівців-дефектологів, а також сурдопедагогів. У процесі навчання дітей зі зниженим слухом в інклюзивних класах особливе значення має корекційна підтримка спеціаліста, який організовує заняття з розвитку слухового сприймання та розвитку мовлення, проводить роботу з подолання труднощів в опануванні знань та спілкування з однолітками та педагогами, визначає досягнення школяра у різних сферах діяльності.

5. Навчання учня зі зниженим слухом в інклюзивному освітньому просторі має відбуватися на основі використання широкого спектра технічних засобів. Серед них — досконалі електроакустичні прилади та обладнання, слухові апарати, прилади візуального контролю мовлення, інформаційні комп'ютерні технології, електронні відеопосібники.

6. Важливою умовою успішного інтегрування учня зі зниженим слухом є своєчасне виявлення вчителем ступеня складності навчального матеріалу та визначення методів, прийомів і засобів «донесення» його до дитини. Визначальними стають належні умови, пов'язані з роботою дитини в доступному для неї темпі, виконанням завдань різного ступеня складності, відстеженням зв'язку між діями учня та ймовірними результатами цих дій, запровадженням охоронного педагогічного режиму, що запобігає їх перенавантаженню. Під час уроку варто використовувати прийоми, що знижують навантаження на довільну пам'ять учня з порушенням слуху, базовані на використанні візуальних опор, які не лише ілюструють навчальний матеріал, а й підтримують перебіг міркувань дитини у процесі розв'язання навчальних завдань.

7. Одним із першим в інклюзивному закладі має розглядатися питання, пов'язане з організацією системи кваліфікованого психолого-педагогічного супроводу учнів із порушеннями слуху, що забезпечуватиме вивчення особливостей розвитку кожної дитини з метою визначення найбільш оптимальних умов організації навчального процесу. Йдеться передусім про можливість застосування диференційованого й індивідуального підходів у межах одного класного колективу. Враховуючи реалії сьогодення, говорити про цілковиту індивідуалізацію не доводиться, хоча можлива так звана

відносна індивідуалізація (за І. Унт), коли до уваги беруться насамперед ті індивідуально-психологічні особливості, які є найбільш важливими з точки зору запитів навчального процесу. До того ж індивідуалізація може застосовуватися, частіше чи рідше, у певних видах навчальних робіт.

8. Динамічне спостереження є надзвичайно важливим у цілісному процесі навчання школярів зі зниженим слухом. Педагогам і психологам доцільно здійснювати систематичне відстежування психолого-педагогічного статусу учня та динаміки його навчання, створювати спеціальні соціально-психологічні умови, що враховують індивідуальну програму супроводу дитини зі зниженим слухом. Враховуючи низький рівень комунікативної адаптивності дітей із порушеннями слуху, в інклюзивних школах варто проводити спеціальні тренінги, групові заняття, спрямовані на підвищення можливостей учнів (як зі зниженим слухом, так і однолітків з нормальним слухом) у сфері їхнього спілкування.

9. Класний керівник в інклюзивному закладі має забезпечити злагоджену взаємодію мультидисциплінарної команди фахівців, які опікуються дитиною зі зниженим слухом; залучати батьків дитини до співпраці з педагогічним колективом інклюзивного закладу; допомагати учням зі зниженим слухом в організації їхньої діяльності у навчальному процесі; здійснювати експертне оцінювання успіхів учнів у процесі навчання; обстоювати соціальні, освітні інтереси учнів із порушеннями слуху та дітей усього класу загалом; проводити роботу з формування та розвитку класного колективу та створення належної атмосфери в ньому (налагодження міжособистісних стосунків, залучення дітей зі зниженим слухом в усі види навчальної та позаурочної діяльності) тощо.

10. Незаперечним є той факт, що інклюзивна освіта передбачає певну активність з боку школярів під час їхнього навчання, що, відповідно, природно зумовлює позитивні зміни в інтелектуальному й особистісному розвитку такого учня. Очевидно, що результати навчального процесу не можуть зводитися виключно до накопичення знань, умінь і навичок, оскільки в міру їх формування в учня виробляється здатність свідомо керувати власними діями і відповідно можливість визначитися стосовно досягнення ближчої чи віддаленої життєвої перспективи. Безперечно, наявність відповідного особистісного потенціалу в дітей із порушеннями слуху визначає реальну можливість їхнього успішного навчання в сучасних умовах масового загальноосвітнього закладу.

11. Інтегрування дитини з порушенням слуху в інклюзивний освітній простір передбачає не лише професійну взаємодію педагога, психолога, вчителя-дефектолога (сурдопедагога), а й активне залучення до навчального процесу батьків цього учня, оскільки скоординована допомога учневі зі зниженим слухом з боку всіх учасників цього процесу забезпечує її ефективність.

Підсумовуючи, зазначимо, що досягнення результативності у навчанні учнів зі зниженим слухом зростає за умови допомоги батьків у процесі навчання; допомоги та підтримки вчителя, в тому числі в адаптаційний період; допомоги однокласника, який сидить поряд за партою; раціональної організації власне навчального процесу; урахування специфіки сприйняття навчального матеріалу; готовності дитини з порушеннями слуху увійти в середовище однолітків з нормальним слухом (водночас готовність останніх прийняти ровесника з порушенням слуху); подолання труднощів в комунікативній сфері, бар'єрів у спілкуванні такої дитини з однокласниками та вчителями.

Отже, лише в умовах міжінституційної взаємодії різних установ, залучення до роботи широкого кола фахівців різних профілів, батьків дітей із порушеннями слуху, дотримання організаційно-методичних основ інклюзивного навчання учнів цієї категорії, ефективного використання сучасних науково-технічних досягнень можливе їхнє успішне навчання у звичайних загальноосвітніх закладах.

Наразі для оптимізації навчання учнів зі зниженим слухом в інклюзивному освітньому просторі надзвичайно важливим є організаційно-правове забезпечення навчального процесу, що дасть змогу узаконити статус закладу інклюзивного типу закріпити статус учня з порушенням слуху та подолати стихійний характер інтегрування.

В статъе описаны некоторые особенности интегрирования детей с нарушениями слуха в массовые общеобразовательные учреждения и факторы, которые обеспечивают внедрение инклюзивных подходов в практику.

Ключевые слова: дети с нарушениями слуха, интегрирование, инклюзивный подход.

The article describes the specific features of the integration of children with hearing impairment in a massive educational institutions and factors that enable the implementation of inclusive approaches in practice.

Key words: with hearing impairment, integration, inclusive approaches.

Література

1. *Лорман Т.* (2007) Сім стовпів підтримки інклюзивної освіти: як перейти від запитання «Чому?» до запитання «Як?» // Міжнародний журнал цілісної освіти, 3(2), 2007, С. 22—38.

2. *Унт И. Э.* Индивидуализация и дифференциация обучения. — М., 1990. - 788 с.

3. *Лунарт Док., Вебер Ч.* Шкільна реформа в Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл // Exceptionality Education Canada, 17 (1/2), 2002. С. 27-52.

4. *Колупаєва А. А.* Інклюзивні тенденції сучасної спеціальної освіти // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб.; вип. 9 /заред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. — К. : Актуальна освіта, 2007. — 237 с